

Imobilizirana državljanstva

Unija razglasa, »da temelji na vrednotah, kot so spoštovanje človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in človekovih pravic, vključno s pravicami oseb, ki pripadajo kateri od manjšin [...] v družbi, za katero so značilni pluralizem, odsotnost diskriminacije, toleranca, pravičnost, solidarnost in enakost med moškimi in ženskami«.¹

1.

Eden najteže prikazljivih elementov projekta združene Evrope, ki ga doreka Unija, je ideja *državljanstva*: ne nazadnje zato, ker naj bi – če parafraziramo Platona – prav ideja/bit, edini temelj resničnosti, obstajala zunaj mišljenja, mi, Evropejci, pa naj bi bili potemtakem zgolj moški in ženske, zaprti v votlino, veliko kot vsa celina, zunaj katere obstaja resničnost. Težavnost prikazovanja je že v predpostavki, ki implicira enost. Ko govorimo o »enem«, *evropskem državljanstvu*, se namreč razkrije, da je težavno – in zato neizogibno – določiti, *koga* zajema ta besedna zveza, kar je posledica načina, *kako* je opredeljena.

¹ Sporazum o sprejemanju Evropske ustave, člen I-2, Uradni list Evropske unije, C310, let. 47, 16. decembra 2004.

Dramatično razvidno je, da ne zrcali podobe o Evropi, ki bi imela skupno kritično zavest o lastni preteklosti. Konstrukcijo simbolne dimenzije Evrope je namreč v zadnjih treh desetletjih zaznamovala postopna, neusmiljena delegitimacija zgodovinskega in deontološkega pomena odporništva med drugo svetovno vojno, posebne oblike hermenevtike obstoja-v-skupnem, ki so jo moški in ženske udejanjali kot medsebojno politično odgovornost, ne glede na nacionalno pripadnost, in tako uresničevali drugačno »človeškost« v Evropi fašizmov in kolaboracionizmov. Ker pa smo izničili to izkušnjo evropskega obstoja-v-skupnem in s tem delegitimizirali upor, si danes domišljamo, da sta odrešitev in proces samopomilostitve evropskih »družb« že končana.

Tako se lahko pri utemeljevanju in oblikovanju pojma evropskega državljanstva, iskanju identitetnega skupnega imenovalca, še zlasti po poslednji odrešitvi (padcu komunističnih režimov) učinkoviteje opremo na schmittovsko dvojnost *amicus/nemicus* (prijatelj/sovražnik) in jo apliciramo na neko geopolitično tvorbo, ki vsakič znova obstaja pred geografsko identiteto in jo tudi soustvarja. Če izhajamo iz te perspektive, postane jasno, zakaj govoriti o *enem* evropskem državljanstvu ni napaka znotraj politično-institucionalnega diskurza: enost, na katero se sklicujejo, ni v nasprotju s pravno in formalno pluralnostjo nacionalnih državljanstev, temveč

ji je komplementarna. V našem prispevku bomo poskušali na kratko orisati, kako se izraža ta komplementarnost, kar ima uničujoče posledice za življenje več tisoč ljudi.

Zgodbe o izključevanju in kršitvah pravic, v katerih kot žrtve nastopajo priseljenci, slovenski »izbrisani«, in na tisoče mladih Romov, rojenih in odraslih v Italiji, ki so jih *de facto* naredili za apatride ali jim odvzeli »pravni status«, se začenjajo z utemeljevanjem pravice do državljanstva. V povezavi s konceptom naroda državljanstvo vzpostavlja »antropološko« razliko med državljani in nedržavljeni. Element pripadnosti posameznikov in posameznic neki določeni »etnični« tvorbi, znotraj katere jezik, religija in »rasa« legitimirajo procese identifikacije in diferenciacije, je bil v diskurz o državljanstvu vpeljan v devetnajstem stoletju – v nasprotju z razsvetljsko in revolucionarno tradicijo ter vzporedno s porajanjem »nacionalnega vprašanja«. Vse, kar izhaja od tod, še zdaleč ni (zgolj) stvar naše preteklosti: nacionalno državljanstvo ostaja paradigma za razlago razmerja realne moči med državljanom in individuumom v politični skupnosti, pri čemer prvi deluje, drugi pa se upira nepriznavanju svoje človeškosti. To je razmerje, v katerem državljanska pravica oziroma državljanske pravice prekrivajo oziroma nad-določajo človekove pravice.

V tem pogledu je paradigmatska zgodba Zvonka Djordjevića, mladega Roma, ki se je rodil in odraščal v Italiji; zato jo bomo ob koncu pričujočega besedila povzeli. Prav tako kakor slovenski »izbrisani« je tudi Zvonko prisiljen živeti v položaju, kjer kršitev socialnih, državljanskih in političnih pravic izhaja iz umanjkanja pravnega statusa. Tudi njegova zgodba je *učinek* neke ideologije, ki izrablja *status civitatis* kot orožje množične selekcije, v isti sapi pa razvrednoti najgloblji smisel koncepta državljanstva: odnos.

2.

Pojem državljanstva sam po sebi izraža dva pomena. Prvi je vezan na pomen skupnosti in priključuje v zavest tisto, kar-je-skupno posameznikom in posameznicam, ki obstajajo in se gibljejo znotraj javne dimenzije. Drugi se nanaša na formo, podeljeno skupnosti, torej na institucije, ki zaobjemajo javno dimenzijo in dajejo smisel dejavnosti, ki je-v-skupnem, jo legitimirajo in imunizirajo v odnosu do tistega, kar je zunaj. Ta pomenska dvojnost spremlja vso filozofsko-politično tradicijo od Aristotela naprej, vendar jo moramo brati zgolj kot pojasnjevalno distinkcijo, kajti ravno po Aristotelu politično telo izhaja iz zveze med snovjo in obliko, je spoj, kjer so snov posamezniki, oblika pa je *politia*, najboljša vlada, s čimer se realizira prava *bíos politiké*.

Skratka, pričakovali bi, da bo pojem evropskega državljanstva potrjeval neposredno skladnost med snovjo in obliko, med skupnostjo Evropejcev in institucijami Unije, vendar pa je to uje-manje zgolj posredno: »Državljeni Unije so vse osebe z državljanstvom katere od držav članic. Državljanstvo Unije dopolnjuje in ne nadomešča nacionalnega državljanstva« (tako je zapisano v členu I 10 nastajajoče Evropske ustave). Pojem evropskega državljanstva torej vsebuje protislovje, ki je pravzaprav njegova izvorna sinteza.

Na eni strani imamo namreč pravno funkcijo nacionalnih državljanstev, ki ostaja nespremenjena, na drugi pa Unijo in njen institucionalni aparat. Étienne Balibar je Evropo opredelil kot nekakšen hibrid, »niti nacionalno niti nadnacionalno tvorbo«, ki prav skozi idejo o evropskem državljanstvu razkriva perverzen in voluntarističen mehanizem izključevanja. Kljub ideji o Evropi, ki bi se osvobodila ločnic med suverenimi nacionalnimi državami, za kar sta se zavzemala že Altiero Spinelli in Ernesto Rossi v *Ventotenskem manifestu* (1941), pred njima pa Ernest Renan (1882), se namreč zdi, da je Unija kot »politična tvorba« vase vključila oba elementa: narod in državo.

² Nekatero nekdanje notranje meje nekdanje SFRJ in Sovjetske zveze so postale zunanje meje ne le novih držav, ampak tudi Evropske unije.

Graditev Unije se udejanja skozi postopno degradacijo državnih institucij, ki je jasno razvidna skozi odsotnost evropske socialne dimenzije in evropske socialne države; namesto tega implementira dvojno funkcijo nacije – tako »ekonomsko in ideološko« kot tudi »administrativno in simbolno« (Balibar in Wallerstein, 1997).

Iz te perspektive Evropa narodov učinkuje kot stroj za antropološko *diferenciacijo* (Rigo, 2007). To postane še očitnejše, če se ozremo po novejši zgodovini narodov, ki so oživeli po razpadu Sovjetske zveze in SFRJ. Države, ki so pristopile k Uniji, so opredelile svoje novo politično telo z delovanjem na dveh različnih, a neločljivih ravneh: s prilagoditvijo institucionalnega profila in nacionalnih pravnih ureditev že začrtanim parametrom ter z določitvijo »*lastnih skupnosti državljanov*«, ki praviloma ne sovpadajo s skupnostmi, kakršne so na ozemlju nekdanjih republik prebivale poprej. Posledica procesa evropeizacije je med drugim tudi, da je to območje, kateremu so prilagojene *nove skupnosti državljanov*, izpostavljeno dvojni preobrazbi: z geopolitičnega vidika je dvočlenik notranja/zunanja meja v celoti postavljen na glavo,² s simbolnega vidika pa – skozi novo zakonodajo na področju priseljevanja in izbire državljanstva – percepcija »krajevne pripadnosti« pri vseh tistih, ki ostanejo izločeni iz nove skupnosti, doživi razvrednotenje. Z drugimi besedami: če državljanstvo kot delovanje v javnem prostoru označuje neki obligatorni odnos subjektov do ozemlja, kjer prebivajo, tako na eksistencialni kot na pravni ravni, je proces evropeizacije doslej povzročil razvrednotenje tega odnosa, kajti skladnost med pravnim in eksistencialnim nivojem ne obstaja več; natančneje, pravni nivo obligatornega odnosa določa kakovost eksistencialnega nivoja. V tem smislu so državljanske pravice postavljene pred človekove pravice.

Da bi prišli do opredelitve izvornosti pojma evropskega državljanstva, moramo tej reformulaciji obligatornega odnosa do javnega prostora in ozemlja dodati še en element, ki se je, izražen kot »pravica« in normiran s sporazumi Unije, pretvoril v sestavno kolesce stroja za antropološko diferenciacijo. V mislih imamo prav »svobodo gibanja« ali »svoboden pretok«. Izvirnost modela evropskega državljanstva je ravno v tem, da je za predmet pravosodja naredil tisto antropomorfnost kategorijo, ki je – potencirano in sublimirano s strani tehnologije – že pred časom uvedlo obdobje globalizacije: mobilnost.

S tem novim oblastnim dispozitivom, ki je apliciran dobesečno na telesa (Foucault, 1977) in je vse od svoje prvotne formulacije učinkoval tudi na medijski ravni – kot poslednja odrešitev stare celine, ki jo je razdvajala železna zavesa –, se zapira interpretativni krog evropskega državljanstva. To zapiranje lahko ponazorimo z metaforo: evropski državljan postane *mobiliziran* državljan, neevropski državljan pa je posledično *imobiliziran* (blokiran, zaustavljen, zadržan). Dokaz za to je poostreitev priselitenih politik, predvsem pa pomnožitev *konfinacijskih taborišč*. Centri za začasno bivanje, identifikacijo, pridržanje »tujcev« so *učinki* te nove evropske skupnosti, v kateri se množijo »deviacijske heterotopije« (Foucault, 1966) – torej kraji, ki jih družba, danes nič več in ne zgolj na lastnem obrobju, ureja z namenom, da bi opredelila zunanji/notranji prostor, kjer je gibanje legitimizirano ali pa onemogočeno, ustavljeno.

3.

V osemdesetih letih dvajsetega stoletja je bil v zahodnoevropskih državah sprožen proces usklajevanja imigracijskih politik, sočasno pa je tako na vzhodu kot na zahodu prihajalo do redefinicije nacionalnih zakonov o državljanstvu in merilih za naturalizacijo. Ob širitvi na

³ Poleg tega je morala italijanska vlada slediti razsodbi ustavnega sodišča (št. 30/1983), ki je uzakonila pravico do pridobitve italijanskega državljanstva tudi za vse tiste, ki so se rodili po 1. januarju 1948 in so potomci italijanske matere. Prvega januarja 1948 je začela veljati Ustava Republike Italije, ki uzakonja enakost državljskih, socialnih in političnih pravic za moške in ženske.

⁴ Ob koncu osemdesetih in skozi vsa devetdeseta leta je ekonomska in politična kriza SFRJ, ki so jo še poglobljali siloviti pritiski s strani Mednarodnega denarnega sklada in Svetovne banke, izzvala prve premike prebivalstva, predvsem Romov, proti Italiji. Italija pa se je, kot vse zahodnoevropske države, že leta 1990 začela pripravljati na balkansko razdejanje in predviden dotok beguncev. Italijanski dnevnik La Stampa je 29. novembra 1990 v okvirčku objavil novico »Poročilo Cie: 'Jugoslavija bo razpadla leta 1992'«, ki jo je posredovala državna tiskovna agencija ANSA in so jo razširile vse zahodnoevropske tiskovne agencije. Objavljena je bila prav na državni praznik SFRJ (dan, ko je bila leta 1943 v bosenskem mestecu Jajce ustanovljena republika), šlo pa je za posledico odločitve ameriškega kongresa, ki je 5. novembra 1990 sprejel zakon št. 101/513. To je bila odločitev o neposrednem financiranju vseh novih »demokratskih« formacij, ki je posledično povzročila razpad Jugoslavije.

⁵ Leta 1986 je bil v Italiji sprejet prvi zakon, ki ureja status delovnih migrantov (zakon št. 943/86). Leta 1990 mu je sledil zakon št. 39/90, ki uveljavlja nekatere predpise za prosilce za azil in begunce ter uvaja letno načrtovanje kvot pri pridobivanju delovnih dovoljenj. Leta 1993 je bila ustanovljena »Komisija za proučevanje možnosti za celovit zakon o pravnem statusu tujcev«. Predsednik vlade Giuliano Amato, čigar mandat se je iztekal, ni spravil v nadaljnji postopek zakonskega predloga, ki ga je oblikovala ta komisija. Novi predsednik vlade, Silvio Berlusconi, je leta 1994 ustanovil medresorski odbor, ki naj bi sprejel sklop zakonskih ukrepov za regulacijo »invazije« priseljencev. Leta 1995, ob predčasnem padcu prve Berlusconijeve vlade, je parlamentarna Komisija za ustavne

vzhod lahko trdimo, da je Unija dokončno dorekla strategijo, ki vsebuje tri ravni izključevanja. Prvi zadeva širjenje njenih zunanjih meja s ciljem nadzorovanja migracijskih tokov; drugi je usmerjen v notranjost s ciljem, da nadzoruje *inferiorizirane* prebivalce, ki niso evropski državljani (Balibar, 2001), tretji pa sovпада z reformulacijo zakonov o državljanstvu: zlasti procese naturalizacije zdaj dokončno določajo ekonomsko-dohodkovna merila, obenem pa se absolutno potrjuje načelo *jus sanguinis*.

V tem pogledu sta zelo značilna slovenski in italijanski primer. Slovenski »izbris«, ki se je zgodil leta 1992, je neposredna posledica prehoda z modela državljanstva, ki je pri priznavanju *pridajočih subjektivnih pravic* (socialnih, državljskih in političnih) prednostno upošteval merilo stalnega bivališča, na model »etničnega državljanstva«. A tudi če »izbrisa« ne bi bilo – oziroma če skriti poseg slovenske vlade v škodo 18.305 oseb, ki niso zaprosile za slovensko državljanstvo ali pa so bile njihove prošnje zavrnjene, ne bi bil izpeljan do konca –, je že nacionalizacija pravice do državljanstva povzročila *inferiorizacijo* vseh prebivalcev neslovenskega etničnega izvora. Ob nastanku države je bila ta skupina prebivalcev transformirana v tujce, saj so edino kot tujci lahko zaprosili za slovensko državljanstvo. Izbris pa je mogoče razumeti kot zaključno tragično dejanje procesa *očiščenja* neke nacije.

Po ironiji usode je v Italiji ravno februarja 1992 namesto starega zakona o državljanstvu (Zakon št. 555/1912) začel veljati Zakon št. 91. Sprejetje novega zakona je postalo nujno spričo naraščajočih zahtev po priznanju italijanskega *status civitatis* s strani potomcev italijanskih izseljencev, ki so že postali državljani tradicionalnih migracijskih dežel (Severna in Južna Amerika, Avstralija).³ Vprašanju povratka italijanskih izseljencev (predvsem na jugu države so cele vasi »spet naselili« izseljenci, ki so se z družinami, ustvarjenimi v tujini, vrnili v »domovino«) lahko prištejemo še tri dejavnike, spričo katerih je bila posodobitev zakona o državljanstvu neizogibna: naraščajoči pritisk migracijskih tokov iz severne Afrike; okrepitev stranke z liberalno-rasistično podstatjo – Lombardske lige (Lega Lombarda), ki je odtlej pogosto odigrala vlogo jezička na tehtnici pri nastajanju ali ohranitvi državnih vlad; ekonomska in politična kriza SFRJ.⁴

Odsotnost okvirnega zakona,⁵ ki bi opredeljeval status tujcev v Italiji, je dopolnjevala politični položaj v trenutku, ko je italijanska vlada, ki jo je takrat vodil (sedanji notranji minister) Giuliano Amato, sprejela zakon o državljanstvu. A če naj se nazadnje vrnemo k razpravljanju o državljanstvu kot mehanizmu antropološke diferenciacije, je vendarle pomembno opozoriti na sprejetje zakona iz leta 1992, ki ureja možnosti za naturalizacijo oseb, rojenih v Italiji staršem, ki so tuji državljani.

4.

Pridobljena zavest o tem, da imigracija ni (bila) samo »sezonske« narave, temveč da, nasprotno, navzočnost priseljencev, priseljenk in njihovih družin »preoblikuje« socialno tkivo države in vsakdanje življenje, je neizogibno pripeljala do nastanka zakona in pripadajočega Pravilnika o izvedbi (*Decreto per la regolazione*, DPR, št. 572, 12. oktobra 1993), s katerima se *de iure* uvaja razlika v *kakovosti* odnosa, ki ga sleherni subjekt vzpostavlja s krajem, kjer se rodi, odrašča, živi, sanja.

Zakon⁶ določa, da tujec, ki je bil rojen v Italiji, pridobi italijansko državljanstvo, če je »na njenem ozemlju legalno prebival brez prekinitve do svoje polnoletnosti« in če v enem letu od polnoletnosti izjavi, da želi pridobiti državljanstvo. Stanje »nelegalnosti« ali prisilne apatridnosti, v katerem se je neprostoovoljno znašlo na tisoče mladih, rojenih v Italiji, je predvsem posledica formalnega kratkega stika. V zakonu št. 91/1992 je namreč močno poudarjeno »izražanje želje« po pridobitvi italijanskega državljanstva s strani posameznika, ki se je rodil v Italiji, medtem ko temu napotku nasprotujejo določbe Pravilnika o izvedbi,⁷ kajti posameznik, ki mora dokazati »legalno bivanje« na italijanskem ozemlju, to lahko stori le, če je bil tudi položaj njegovih staršev legalen, brez prekinitve in v trajanju osemnajstih let. Z drugimi besedami: če starši otroka, ki je bil rojen v Italiji, ob njegovem rojstvu niso imeli dovoljenja za bivanje, zgolj otrokov vpis v matični register še ne zadošča za pridobitev državljanstva. Šele vpis otroka v dovoljenje za bivanje enega izmed staršev zagotavlja »legalnost« bivanja.⁸

Dolga leta sta odsotnost temeljnega zakona o priseljevanju, ki bi opredeljeval status tujih državljanov v Italiji, in postopna zaostritev administrativnih postopkov, zvečine vezanih na pridobitev dela, upočasnjevali proces legalizacije za vse stalno prebivajoče priseljence in priseljenke iz prve generacije (od druge polovice sedemdesetih do druge polovice osemdesetih let prejšnjega stoletja). Položaj je dramatičen za vse, ki so se odločili živeti v Italiji, obenem pa tudi za skoraj vse otroke, ki so se tu rodili ob koncu osemdesetih let, torej pred sprejetjem zakona o državljanstvu iz leta 1992. Tisoči teh otrok, zdaj mladih odraslih, so kljub dejstvu, da so obiskovali italijanske šole in vse otroštvo in mladost preživeli v Italiji, ob dopolnitvi osemnajstega leta postali priseljenci brez dokumentov oziroma apatridi. Če starši ob njihovem rojstvu niso imeli dovoljenja za bivanje ali pa so ga imeli, toda niso vpisali otroka v register stalnega prebivalstva, je ta pravna »praznina« v dovoljenju za bivanje, ki je trajala kakšen mesec ali nemara leto, pomenila zadosten razlog za zavračanje prošenj za dodelitev italijanskega državljanstva.

zadeve naložila poslancu Nespoliju (članu desničarskega in postfašističnega Nacionalnega zavezništva), da pripravi osnutek besedila novega zakona o priseljevanju. Leta 1996 je Prodijska vlada ustanovila novo medresorsko komisijo in jo pooblastila, da pripravi celovit predlog zakona, ki je bil februarja 1997 predložen parlamentu. Takojšnje sprejetje zakona o priseljevanju je postalo vladna prioriteta: šlo je namreč za nujen pogoj, da je Italija lahko vstopila v schengenski sistem. Leta 1998 je bil sprejet zakon št. 40/98, poimenovan Turco–Napolitano. Levičarska vlada je ustanovila centre za pridrževanje tujcev v Italiji. Zakon št. 40/98 je bil pozneje prenesen v Enotno besedilo zakona št. 286/98. Leta 2002 je druga Berlusconijska vlada sprejela nov zakon o priseljevanju (št. 189/02), ki je izrazito poostril predpise glede vstopanja v državo, izgonov, delovnih razmerij. Potem je 24. aprila 2007 ministrski svet po parlamentarnem dekretu sprejel predlog zakona o priseljevanju, ki reformira zakon Bossi–Fini in sta ga podpisala minister za notranje zadeve Giuliano Amato in minister za družbeno solidarnost Paolo Ferrero. Ta predlog zakona pa ne odpravlja niti centrov za pridrževanje niti »kulture varnostništva«, ki vse do današnjih dni narekuje imigracijsko politiko v Italiji. (Leta 1931 je fašistična diktatura izdala *Enotno besedilo zakonov o javni varnosti*, ki je urejalo tudi prisotnost tujcev na italijanskem ozemlju.)

⁶ Zakon št. 91/1992, člen 4, drugi odstavek 2).

⁷ DPR št. 572/1993, člen 1, drugi odstavek a).

⁸ Ta pogoj je neprimeren, kar lahko razberemo tudi iz mnenja, ki ga je podala prva sekcija Državnega sveta 6. novembra 1996: »Opustitev ali prepozna predložitev izjave o bivanju v imenu mladoletne osebe ne prejudicira odločitve [...] ob izpolnitvi treh pogojev: da je bilo rojstvo mladoletne osebe, ki se je zgodilo v Italiji, kot tako pravočasno prijavljeno na matičnem uradu; da so starši ob rojstvu legalno, torej z veljavnim dovoljenjem za bivanje in vpisani v register stalnega prebivalstva, bivali v Italiji; da je takšen položaj staršev obstajal skozi celotno obdobje oziroma vsaj dokler

otrok ni pridobil samostojnega potrdila o bivanju.« A četudi je Državni svet formalno priznal, da mladoletna oseba ni odgovorna za »neizpolnjevanje pogojev«, kot denimo za nevpis v register stalnega prebivalstva ob njenem rojstvu, dejansko spet uvaja normativno oviro, saj povezuje državljanstvo otroka z dovoljenjem za bivanje njegovih staršev. Torej je tudi po mnenju Državnega sveta stabilnost bivanja mladoletnika-tujca v Italiji pogojena z dovoljenjem za bivanje njegovih staršev.

⁹ Februarja 2007 je bilo predloženo Poenoteno besedilo (Bressa), ki delno spreminja zakon o državljanstvu št. 91/1992. Če bo sprejeto v obeh domovih parlamenta, se bo obdobje legalnega bivanja, tako za starše kot za v Italiji rojene mladoletnike, dejansko skrajšalo na pet let. Za vse mlade, ki po dopolnitvi osemnajstega leta niso mogli pridobiti italijanskega državljanstva in tudi niso zaprosili za državljanstvo enega od staršev (v izogib tveganju, da bi postali »nelegalni« tujci), doslej še ni bil predviden nikakršen poseg.

desetletno legalno bivanje, pri čemer morajo predvsem dokazati, da imajo reden dohodek. In če je že »upravičljivo«, da neka – namreč italijanska – država, ki ustavno temelji na delu, pojmuje zaposlitev z rednim dohodkom kot neizpodbiten dokaz »uspešnosti integracijskega procesa«, se zdi povsem nepojmljivo (še več, gre za očitno kršitev 15. člena Univerzalne deklaracije o človekovih pravicah in 24. člena Mednarodnega pakta o državljanstvih in političnih pravicah), da pravica mladoletnika, rojenega v Italiji, ne izhaja iz dejavnikov, ki zaznamujejo njegovo vsakdanje vzpostavljanje odnosov v kraju, kjer živi.

Kljub predlogu zakona, ki naj bi delno preoblikoval nesmiselni pravni okvir dodelitve državljanstva v Italiji rojenim otrokom tujih državljanov,⁹ se skoraj polnoletni fantje in dekleta, katerih prošnje za dodelitev državljanstva so bile zavrnjene, še vedno nahajajo v težavnem, tako rekoč dramatičnem položaju. Edina alternativa njihovi dejanski apatridnosti je dodelitev državljanstva enemu od staršev, predvsem zato, ker brez veljavnega identifikacijskega dokumenta nikakor ni mogoče pridobiti dovoljenja za bivanje, ki omogoča delo ali študij.

5.

V celotni romski populaciji na italijanskem ozemlju, ki ji po popisu pripada od 150.000 do 160.000 oseb (60 odstotkov je italijanskih državljanov), težko natančno opredelimo število mladih Romov, ki so se rodili in odrasli v Italiji, a niso imeli ali nimajo možnosti, da bi dobili italijansko državljanstvo. Tako je predvsem zato, ker je bila tema odtegnitve državljanstev Romom še pred nekaj leti dejansko tabu. Vprašanje odtegnitve državljanstev se je, resda potihem, začelo odpirati v zvezi s položajem mladih, ki so bili neustrezno poimenovani »druga ali

Kako se v tem primeru razodeva zakonodajalčeva želja po izključevanju? Bistvo se pravzaprav ne skriva v zakonu kot takem, saj ne opredeljuje fenotipskih značilnosti »*gens italica*«, a vendarle dobro pojasnjuje, da »italijanska politična skupnost«, usmerjena v evropeizirano prihodnost, potomcem priseljencev ne zagotavlja nikakršne možnosti, da bi »kontaminirali« nacijo in postali živ zgled »kulture odnosov« ter posledično ideje o »odnosnem, relacijskem državljanstvu«.

Ob presoji prošenj za dodelitev državljanstva, torej pri preverjanju »stalnosti bivališča« posameznika in posameznice, sploh ne štejejo vsi tisti dokumenti, ki dokazujejo njuno navzočnost in vsakdanje odnose znotraj socialnega tkiva. Ne štejejo na primer potrdila o cepljenjih, šolska spričevala, niti medčloveški odnosi, ki jih posameznik in posameznica nenehno ustvarjata med svojim bivanjem. Nič od tega, kar iz življenja naredi existenco, ne prodre v zakonodajalčevo logiko, ki raje govori o »integraciji« na podlagi administrativno preverljive triade delavec/dohodek/potrošnik.

Dandanes v Italiji od mladoletnikov, ki bodo kmalu polnoletni, in polnoletnih mladostnikov, ki so jim že zavrnili prošnje za dodelitev državljanstva, kot predpogoj še vedno zahtevajo legalno bivanje v trajanju osemnajst let. To je v celoti sprto s pametjo, če upoštevamo, da isti zakon za odrasle tuje državljanke zahteva

tretja generacija priseljencev«, nikoli pa se ni dotikalo položaja Romov. *Mit o nomadski romski kulturi* je namreč še vedno udarno geslo tako za zaničevalce Romov kakor tudi za številne italijanske nevladne organizacije, ki se soočajo s tistim, kar v Italiji že dvajset let označujejo kot »romsko nevarnost«. Le-ta pomensko niha med dvema skrajnostma, ki ju enako hinavsko izrabljajo institucije, mediji in vse politične sile: »romska nevarnost« spričo poraznih razmer, na kakršne so obsojeni Romi, in spričo vprašanja varnosti italijanskih državljanov, ki naj bi bili ogroženi.

Petnajste avgusta 2006 se je v Rimu zgodilo nekaj nepričakovanega. Notranji minister Giuliano Amato se je ob državnem praznovanju dneva policije odločil, da bo obiskal ulico Gordiani, kjer je eno najstarejših romskih taborišč v Rimu. Tam živi Zvonko Djordjević, čigar prošnja za državljanstvo je bila leto poprej zavrnjena, čeprav se je leta 1987 rodil v Italiji in je veskoti živel v Rimu, prav tako kakor njegovi trije bratje in tri sestre.¹⁰ Zvonkovi starši so prišli v Italijo še kot najstniki, v sedemdesetih letih. Le nekaj mesecev preden je Zvonko vložil prošnjo za državljanstvo, 21. marca 2005, je policija po bliskoviti akciji zaprla pet oseb v Center za tujce (C.P.T.) Ponte Galeria: med njimi so bili štirje mladi, rojeni in odrasli v Italiji. Ker ob polnoletnosti niso pridobili italijanskega državljanstva (ne izpolnjujejo pogojev, ki jih predvideva zakon), so morali kot še marsikdo zaprositi za srbsko državljanstvo: tako bi si lahko obetali veljavno dovoljenje za bivanje, če bi našli zaposlitev. Paradoksalna posledica te prisilne odločitve pa je bila, da so postali »tujci« – še več, »nelegalni tujci« – v državi, kjer so bili rojeni in so odrasli. Dva od teh mladih, med drugim starša zelo majhnih otrok, sta bila deportirana v Srbijo, čeprav je šlo tu za očitno kršitev 8. člena *Evropske konvencije o človekovih pravicah*; in čeprav v Srbiji, deželi njunih staršev, še nikoli nista bila, niti na počitnicah. Za Zvonka je bila ta izkušnja izгона njegovih prijateljev travmatična. V dilemi med odsotnostjo pravne identitete in tveganjem spričo njene pridobitve se je odločil, da ne bo zaprosil za srbski potni list, kar je pomenilo, da je ostajal brez pravne identitete. Ministrov obisk pa je bil enkratna priložnost. Tako je Zvonko, ki ga je pri tem spodbujal njegov dolgoletni prijatelj Roberto Pignoni,¹¹ zahteval pojasnilo za svoj položaj od samega ministra in se pred kamerami državnih televizij razglasil za »nevidnega«. Minister mu je odvrnil: »Prav imaš!« Novico so objavili vsi največji časopisi v državi. Slabih deset dni pozneje so Zvonka zaprli v center za tujce. Rimska policijska uprava mu je vročila odločbo o izgonu, v kateri je pisalo, da je Zvonko jugoslovanske nacionalnosti in da je 1. januarja 2001 »ilegalno« vstopil v Italijo. Čez nekaj dni je na obravnavi v zvezi s potrditvijo Zvonkovega pridržanja v centru za tujce sodnik ukazal, naj ga izpustijo, saj ga kot vnuka italijanske državljanke¹² ne bi smeli izgnati. Dejansko pa je Zvonka rešil ravno pogum, ki ga je pokazal nekaj dni prej, ko je neposredno nagovoril ministra: njegova zgodba, ki so jo povzeli mediji, je demantirala prav vse pisne ukrepe, ki mu jih je z lažnimi datumi vročila policijska uprava.

¹⁰ Takoj po vrnitvi iz Bruslja je Zvonko pretrpel bolečo izgubo sestre Lili in svaka Saleta. Oba sta umrla v požaru, ki je zajel bivalnik, kjer so živeli.

¹¹ Roberto Pignoni in Uršula Lipovec Čebren sta se pred tremi leti v Rimu, pa tudi v Furlaniji in Ljubljani, lotila politično-raziskovalnega projekta, po katerem se je poimenovala tudi skupina aktivistov in aktivistk, ki se v njem prepoznava: Karaula MiR – MigrazioniResistenze. Že leta 1999 pa so, po izkušnji *Koordinacije proti vojniam*, Roberto Pignoni, Silvio Cinque in Christian Picucci stopili v stik z Romi iz barakarskega naselja na ulici Gordiani; tam so srečali najstnika Zvonka in vse tovariše, s katerimi so pozneje začeli politični boj za priznanje državljan-skih pravic.

¹² Prepovedano je izgnati tujca, živečega z italijanskim državljanom, ki je njegov sorodnik do četrtega kolena (člen 19, drugi odstavek c), D.Lgs 286/98).

¹³ Povod za to srečanje je bila konferenca, na kateri sta sodelovala tako minister Amato kot tudi minister za socialno politiko Paolo Ferrero. Konferenco so sklicali italijanske nevladne organizacije in združenja, ki so idejno blizu trenutni levosredinski vladi, z namenom, da bi pospešili predložitev dveh najnujnejših zakonskih predlogov: zakona o državljanstvu in zakona o priseljevanju.

6.

Od takrat je minilo več kot eno leto. Zvonku je minister Amato, ob njunem drugem javnem srečanju, 30. januarja 2007,¹³ vnovič obljubil potno potrdilo. Brez tega potrdila, ki v Italiji velja kot identifikacijski dokument, Zvonko ne more dobiti dovoljenja za bivanje na podlagi združitve družine, za katero je zaprosil pred več kot enim letom; brez njega mu ne bodo priznali srednješolske diplome, ki jo bo dobil čez nekaj dni; brez njega se ne more vpisati v glasbeno šolo na študij harmonike ali se svobodno gibati zunaj naselja, v katerem že ves čas prebiva.

Novembra lani je Zvonko prispel v Bruselj s Karavano izbrisanih; njegova navzočnost tedaj ni pričala zgolj o neki osebni zgodbi. Veselje spričo zanj prvega in doslej edinega potovanja je povezano tudi s povabilom, ki ga na teh straneh ponavljamo in nas vrača k izhodiščni točki: politični akciji, ki jo pojmuje kot zahtevo za razveljavitev »vezi med nasiljem in pravom« (Agamben, 2003) in pri kateri ne gre drugače, kot da izhaja iz odpora-v-skupnem, h kakršnemu so danes poklicani vsi nedržavljeni Evrope. Kombinacija te ravni politične akcije in načela odpora-v-skupnem pa je razsežnost, kjer nemara lahko začnemo z drugačnim diskurzom o državljanstvu.

Prevedel Gašper Malej

Foto: Dare Čekeliš

Zvonko Đorđević, Karavana izbrisanih 29. 11. 2006

Literatura

- AGAMBEN, G. (2003): Stato di eccezione. Homo sacer. Torino, Il, I. Bollati Boringhieri.
- BALIBAR, É. (2001): Nous, citoyens d'Europe? Les frontières, l'État, le peuple. Paris, La Découverte.
- BALIBAR, É., WALLERSTEIN, I. (1997): Race, Nation, Classe. Les identités ambiguës. Paris, La Découverte.
- Dosje Karaula MiR (2007), MigrazioniResistenze per il Ministero dell'Interno: Cittadinanza italiana negata e violazione dei diritti di cittadinanza (neobjavljen tekst).
- FOUCAULT, M. (2004): Utopie Eterotopie. Cronopio, Napoli, 2004 (Izvirnik: Les hétérotopies Les corps utopique. Paris, Institut National del l'audiovisuel, 1977).
- FOUCAULT, M. (1994): Poteri e Strategie. Milano, Mimesis.
- RENAN, E. (1998): Che cos'è una nazione, 1882. Roma, Donzelli.
- RIGO, E. (2007): Europa di confine. Roma, Meltemi.
- SPINELLI, A., ROSSI, E. (2006): Il Manifesto di Ventotene. Milano, Mondadori.